

Wie tijdens de lessen “Vaderlandse Geschiedenis” op de lagere school een oplettend leerling was, zal zich herinneren dat ons land tijdens de “Brabantse Omwenteling” gedurende een klein jaar onafhankelijk was. De opstand tegen het al te bemoeiziek en autoritair bewind van Jozef II was er gekomen door de acties van een conservatieve partij (geleid door Vandernoot) die de adel in haar oude privileges wilde hersteld zien en een progressieve partij onder de leiding van advocaat Frans Vonck die met de ideeën van de Franse Revolutie dweepte. Dat een revolutie met zo diametraal tegen elkaar staande motieven niet lang kon stand houden, was overduidelijk.

Het oproer van 1789 1790 ging ook aan het anders zo rustige Lichtervelde niet voorbij.

Medewerker Dirk Ramboer verdiepte zich in de processtukken van een strafonderzoek gevoerd tegen een plaatselijke aanhanger van Vonck die blijkbaar maar weinig succes had in onze gemeente. Hij bekeek meteen een en ander in het licht van de politieke en militaire gebeurtenissen in ons land tijdens dezelfde periode.

Heemkundige kring Karel Van de Poel

“... Er moesten vrijwilligers geworven worden om het Belgische leger te versterken. Van de “Ware Vaderlanders” waren er slechts vier liefhebbers die hun naam opgegeven hadden. Te weinig, volgens de pastoor. “Nog eens zoveel zou nog een klein aantal zijn. Ga rond, meester Schoonaert, spreek de jonge kerels aan, zeg hun hoeveel ze zullen verdienen, het is geen klein geld en druk erop hoe nodig het is ...”

Uit “De Belgische Republiek” door André Demedts (verschenen in 1973).

Landmeter Serruys; voor Vonck, vaderland en Van der Meersch, tegen staten en congres

Een strafonderzoek van de Lichterveldse schepenbank ten tijde van de “Belgische Republiek” op 31 mei en 1 juni 1790

Dirk Ramboer

1 Eersaeme en discrete

Met deze aanspreektitel richtte op 30/05/1790 de schepenbank van het Brugse Vrije zich tot de schepenbank van de “*prochie heerlyckhede ende baronnie van Lichtervelde*” om een “*information préparatoire*” in te stellen naar de activiteiten van landmeter Serruys van Torhout, die te Lichtervelde had getracht vrijwilligers te ronselen voor een volksleger.

De schepenbank van het Brugse Vrije was het hoofdcollège van de schepenbank van Lichtervelde. Sinds 1631 was het deze hogere rechtbank die gelast was met de bestraffing van de misdrijven die te Lichtervelde werden gepleegd. De plaatselijke schepenbank bleef bevoegd om het voorafgaand onderzoek te voeren op instructie van het rechtscollège van het Brugse Vrije. De burgerlijke rechtszaken werden wel nog te Lichtervelde afgehandeld, met mogelijkheid van beroep bij het hoofdcollège¹.

De vraag tot onderzoek van 30/05/1790 was als volgt opgesteld:

De troubelen onlangs ontstaen binne de stede van Thourout en d'aencantinge² van sommige inwoonders der selve stede en syn aen U seker niet onbekent, dog alsoo het importeert eene diergelyke wederspanningheyd te beteugelen, versouken wy U sonder tydoerlies by information préparatoire te beleeden de personen van Sebastiaen Goddyn stoker, Jacobus Beernaert brauwer ende herbergier, ende S(ieu)r Parmentier geswooren landmeter, alle woonende onder u(w) jurisdictie, naementlick wie, ofte welke persoonen aldaer hebben bestaen U(w) insetenen te debauchereren om op te trecken naer Gortryck, ende onder het pretext van te gaen verlossen den generael Van dermeersch, aen te canten jegens de staeten deser provincie tot haeren onderganck. Wy senden u ten desen effecte dies de attestatien door twee van de dry voormelde persoonen, ende soo haest mogelik de voorseyde

¹ Voor meer inlichtingen betreffende rechtspraak en gerechtelijke inrichting te Lichtervelde tijdens de Middeleeuwen: zie mijn artikels in de jaarboeken 1993 en 1994 (De galg heropgericht te Lichtervelde; Nog over Anthonius, de galg, Filips II en de geuzen).

² Aencanten: opzetten tegen; Aencantinge: agitatie

informatien afwachende Blyven uyt onse collegiale vergaederynge desen 30 meye 1790.

Burghmeesters ende Schepenen

Slants vanden Vryen

M. Odevaere

Deze vraag tot “*information préparatoire*” was vergezeld van de twee “*attestationen*”, zijnde de verklaringen van Sebastiaan Goddyn en Jacobus Beernaert, afgelegd en neergeschreven door de griffier op zaterdag 29 mei betreffende de feiten die de dag voordien, vrijdag 28 mei, hadden plaatsgehad.

De schepenbank van het Brugse Vrije zetelde dus speciaal op zondag 30 mei om de nodige beslissingen voor verder onderzoek te nemen.

Dat het hoofdcollege deze zaak met de grootste spoed wenste te behandelen, blijkt niet alleen uit de bewoordingen van de opdracht zelf “*sonder tydverlies*” en “*so haest mogelyk*”, maar ook nog uit het feit dat de instructies zonder dralen aan Lichtervelde werden overgemaakt. Want op maandag 31 mei begint reeds het onderzoek door de schepenbank van Lichtervelde.

De betrokken personen³ worden onder ede ondervraagd op 31 mei en 1 juni door de schepenen Joannes Colpaert en Frans Perneel, in het bijzijn van de baljuw J.F. De Meulenaere, die de vragen stelt, en de griffier Jan Frans Van Baren, die de verklaringen noteert.

Zijn proces-verbaal begint - zeer formalistisch zoals dit bij gerechtelijke stukken past - als volgt:

D' OFFICE

Information préparatoire gehoord beleet ende genomen by Joannes Colpaert en Frans Perneel schepenen der prochie heerlyckhede ende baronnie van Lichtervelde ter adjunctie van Jan Frans van Baren greffier ten pointe dat den landtmeter Carel Serruys op Vrydagh 28 deser alhier heeft commen doen ene

³ Sebastiaan Goddyn, Jacobus Beernaert, Parmentier en Carel Serruys waren zeker geen onbekenden voor elkaar. Sebastiaan Goddyn (°1761 - een verre voorvader van de Lichterveldse familie Goddyn?) was jeneverstoker van beroep. Hij woonde in de zuidwesthoek van de markt, langs de Zwanebeek en langs de Mosselstraat. Woning en bedrijf moeten gelegen geweest zijn waar tot voor enkele jaren het echtpaar André Maertens-Margriet Verhaeghe een klein boerderijtje uitbaatte.

Jacobus Beernaert (°1749) was brouwer en herbergier in “Het Vliegend Hert”, ook wel kortweg “Den Hert” genoemd. Het Lichterveldse raadhuis was er gevestigd. Serruys kon dus nergens beter als daar terecht want, als herbergier in het raadhuis, was Beernaert bijna onvermijdelijk op de hoogte van alles wat er in de gemeente omging. In 1783 werd herbergier Beernaert gildenbroeder van de St.-Sebastiaensschuttersgilde. Na zijn dood hertrouwde zijn weduwe Catharina Haeghedoorn met brouwer Felix Surmont en zetten zij het bedrijf verder. In 1855 kocht de gemeente het pand “om de archieven niet te moeten verhuizen”.

Carel Serruys (°1755) was landmeter te Torhout, maar toch was hij te Lichtervelde geen onbekende. Ook hij was sedert 1781 gildenbroeder van Sint-Sebastiaen geworden, zodat hij Beernaert op het ogenblik van de feiten reeds enkele jaren kende. Dat Serruys ook Parmentier kende, lijkt geen twijfel. Beiden waren immers landmeter, en onder collega's kent men elkaar.

aensoeckinge om het Patrioticq Corps die hier d'exercitie inde waepenen doen te verleyden van met hem mede te gaen naer Deynse dit uyt crachte vande brieven van thoofcollege m(et) daeten 30-e deser ende voorts naerdien ons gebleken was vande daeginge gedaen aende naerschreven oorconden ende is daarmede voorts geprocedeert op de mondelinge interrogatie vanden Bailliu inder manieren naervolgende desen 31-e meye.

2 “Het was Serruys, meneer de baljuw!”

De inlichtingen die reeds uit de “attestatie” bleken, werden tijdens het verhoor door baljuw en schepenen te Lichtervelde verder uitgediept, maar de eerste verklaringen van Goddyn en Beernaert toonden reeds duidelijk de omvang en ernst van de zaak.

2.1 De attestatie

Volgens beide deposanten -hun eerste verklaringen zijn praktisch identiek- was op genoemde vrijdag 28/05/1790 de landmeter Serruys van Torhout, samen met een onbekende Oostendenaar, binnengevallen in de herberg “Het Vliegend Hert”, uitgebaat door Jacobus Beernaert. Zij legden de herbergier uit dat zij met de vrijwilligers van het Torhoutse korps van plan waren naar Antwerpen te trekken om generaal Van der Meersch te verlossen. Serruys vroeg wie aan het hoofd stond van het Lichtervelds “Patrioticq Corps”. De herbergier vernoemde de namen van de jeneverstoker Sebastiaan Goddyn en de landmeter Parmentier, waarop Serruys hem vroeg deze mannen te willen ontbieden. Beernaert ging op dit verzoek in.

Aan de herbergier en de twee “volontairen”, die ter plaatse kwamen, legde Serruys dan verder het plan uit.

's Anderendaags 29 mei werden alle vrijwilligers verwacht te Deinze. De korpsen van Torhout en Lichtervelde zouden samen vertrekken rond 8-9 uur. De korpsen van Oostende, Menen en Kortrijk zouden ook van de partij zijn. Iedereen diende levensmiddelen mee te brengen voor twee dagen. De daghuren van de werklieden zouden worden betaald. Het was te verwachten dat een grote massa volk zou opkomen, zodat er geen schot zou moeten worden gelost. Het opzet was ook “*zoo de Staeten als het Congres ietwat te cortvlercken*”.

Zowel Beernaert, Goddyn als Parmentier zouden de draak hebben gestoken met dit plan en “*vlack af hebben gerefuseert van zyne propositien als voor oproerig aensien te aenveerden*”.

Zelfs het argument van Serruys dat ook de heer pastoor van Moorsele met 700 à 800 man zou optrekken, kon hen verder niet bewegen het voorstel bij te vallen. Serruys is dan vertrokken en - naar horen zeggen - was hij op 29 mei “*omtrent den 10 en 1/2 lancxt deze prochie gepasseert met eene waegen benevens nog drye andere volontaire*”. Hij zou niet over “de plaatse” zijn gereden, maar langs de Boomgaardstraat, dit uit vrees te zullen worden aangehouden.

2.2 De “information préparatoire”

De ondervragingen van Beernaert en Parmentier op 31 mei, en van Goddyn op 1 juni 1790 door de Lichterveldse schepenbank brengen hetzelfde verhaal, maar met nog meer gegevens.

De drie personen in kwestie worden als getuigen ondervraagd, onder ede, nadat zij daartoe uitdrukkelijk bij dagvaarding werden opgeroepen. Het proces-verbaal van hun ondervraging begint met de vaststelling van hun identiteit, leeftijd, woonplaats, beroep, en de vermelding van de vervulde pleegvormen, hetgeen als volgt klinkt in de oude tekst:

Jacobus Beernaert sone van Laur(en)s fran(ciscu)s oudt omtrent de 41 jaeren gebortigh deser prochie Brauwer en herbergier in den Vliegende hert ter deser prochie met synen moeder woonachtigh

oorconde gedaeght gehoort geeedt ende geexamineert seght tuyght ende verclaert opde mondelinge interrogatie vanden Bailliu waerachtigh te zyn dat...

Hierna worden dan de verklaringen geacteerd, die op het einde worden voorgelezen, vooreer om ondertekening wordt gevraagd.

Voorafgaande aan elke handtekening en onder de op schrift gestelde verklaring verschijnt dan opnieuw een geijkte formule. Zo wordt vastgelegd dat de getuige wel de gehele tekst van zijn verklaring, zoals neergeschreven door de griffier, heeft kunnen horen voorlezen en zijn getuigenis heeft bevestigd na deze kennisname:

Ghevende den depositant voor redenen van wetenschap degonne hiervooren ende hieruyt resulterende ende sluytende hiermede syne depositie heeft de selve naer voorlesinge aen hem gedaen daerby persisterende onderteeckent met syn gewoonelycke handteecken.

We vernemen uit de drie onder ede afgelegde verklaringen volgende bijkomende elementen.

De nacht voor hij naar het Vliegend Hert kwam, was Serruys met sjees en tweespan naar Kortrijk geweest voor een vergadering, dit in het gezelschap van de eerder genoemde Oostendenaar. Van deze laatste - die niet kan worden geïdentificeerd - wordt wel gezegd dat hij soms op het carillon speelt in Oostende.

Serruys zou ook reeds in Ardooie getracht hebben vrijwilligers te ronselen. De vergaderplaats voor de vrijwilligers was de 29ste 's avonds te Petegem en Deinze. Er werden een 7.000 à 8.000 man verwacht. Niet alleen de daghuren van de werklieden zouden worden betaald, maar wie zelf moeilijk de kosten kon dragen zou worden terugbetaald, ook voor de nodige wagens. Te Deinze zou een generaal aanwezig zijn om de wapenoefeningen te leiden, en om de eed van getrouwheid af te nemen.

Serruys had zowel Beernaert willen overhalen, als Goddyn en Parmentier. Hij had MM de hele zaak voorgesteld als “een voyage van plesier”. Wie niet meeinging, zou het zich het later beklagen en toonde dat hij geen “courage” had. Parmentier had Serruys erop gewezen dat zijn oproerstoken hem slecht kon bekomen. Parmentier, 23 jaar oud, was de kapi-

tein van de Lichterveldse patriottische militie, hiertoe verkozen door de "*voluntaire of patriotten die inde waepenen waren geexerceert*".

Dit soort "fusiquen" m.a.w. oorlogsgeweren, meestal van Luikse makelij, waren in gebruik in de achttiende eeuw. Een uitgebreide collectie van dit soort vuurwapenen kan in het Musée d'Armes te Luik bewonderd worden.

Wanneer Serruys dan de zaterdag gepasseerd was met drie andere vrijwilligers uit Torhout, hadden zij - naar horen zeggen - enkele geweren ("*fusiquen*") met zich mee.

Tot daar de samenvatting van de verklaringen van de getuigen, die slechts op één punt niet gelijklopend waren: de 700 à 800 man die de pastoor van Moorsele zou meebrengen naar Deinze, werden er 500 in de getuigenis van Goddyn. "*Seven à acht*" is doorgehaald en vervangen door "*vyf*". Terwijl in de vroegere verklaring van de jeneverstoker in de "at-testatie" ook het aantal van 700 à 800 was geacteerd ...

Het onderzoek te Lichtervelde wordt de dag van 1 juni zelf afgesloten en terstond aan de "*seer edele en weerde heeren*" van het hoofdcollège opgestuurd.

De nieuwe elementen uit de "*information préparatoire*" zijn meer dan details, en leren de overheid heel wat over de organisatie van de beweging (voorafgaande vergadering te Kortrijk; *démarche* ook te Ardoie; te verwachten of verhoopte getalsterkte van het volksleger; militaire leiding; element om Oostendenaar te identificeren ...). Baljuw De Meulenaere schijnt de politionele ondervragingstechniek goed onder de knie te hebben gehad.

Hoe Beernaert en Goddyn ertoe werden gebracht hun eerste verklaringen af te leggen voor de schepenvank van het Brugse Vrije de dag zelf na hun ontmoeting met de Torhoutse landmeter, blijkt niet uit de stukken.

Of Serruys⁴ verder moeilijkheden had met het gerecht weten we evenmin, maar zoals u verder zult lezen, werd de gehele politiek-militaire operatie bij gebrek aan succes afgeblazen.

3 Over de Staten en het Congres, en over Van der Meersch, Vonck en Van der Noot: de "Brabantse Omwenteling"

Wie was die generaal Van der Meersch, die zo nodig moest verlost worden? En wie waren dat Congres en die Staten die moesten worden gekortwiek? En die "*volontairen*" die blijkbaar tot in de kleinste gemeenten de krijgskunst aanleerden? En die oproerkraaiers die te Kortrijk vergaderden tot midden in de nacht?

⁴ Wat de uiteindelijke rol van Serruys bij de militaire operaties geweest is, konden we niet achterhalen. Zo hij eraan deelnam, liet hij er alvast het leven niet. In de volkstelling van 1814 voor Lichtervelde en Torhout vinden we hem terug. Hij staat er geregistreerd als wonende in de Oostendestraat, 1 te Torhout, en blijkt eigenaar te zijn van zijn huis en bezitter van een patent.

Voor het antwoord op deze vragen moet een niet onbelangrijk hoofdstukje uit onze vaderlandse geschiedenis uit de doeken gedaan worden.

Twee eeuwen geleden brak in de Oostenrijkse Nederlanden de “Brabantse Omwenteling” uit. Het belang van deze episode in de geschiedenis van België wordt niet altijd onderkend: het “Ancien Régime” overgeërfd van de middeleeuwen werd globaal in vraag gesteld en de Zuidelijke Nederlanden maakten zich op om de Hedendaagse Tijd binnen te treden.

De legers van de Oostenrijkse Keizer, Jozef II, trokken zich in december 1789 terug onder druk van een gewapende opstand, en na heel wat verzet tegen zijn van bovenaf opgelegde hervormingen.

Elf provincies (het hertogdom Brabant, de graafschappen Vlaanderen, Henegouwen en Namen, Oostenrijks Gelderland, de stad Doornik, het Doornikse, de heerlijkheid Mechelen en het hertogdom Limburg⁵) verenigden zich op 10 januari 1790 in een confederatie onder de naam **“Verenigde Nederlandse Staten Etats Réunis Belgiques”**.

Het Congres, samengesteld uit provinciale afgevaardigden, vormde de regering. De wetgevende macht lag in de handen van de Staten-Generaal, een assemblee samengesteld door de provinciale Staten.

In het Congres en de Staten hadden de “Statisten” alle macht naar zich getrokken. Deze waren de aanhangers van Hendrik VAN DER NOOT, een Brusselse advocaat, die zich tegen de kerkelijke, bestuurlijke en gerechtelijke hervormingen van Jozef II hadden verzet. De “statisten” groepeerden onder hun vlag de bevoorrechte klassen uit het “Ancien Régime”: de grondadel, de burgerlijke aristocraten (patriciërs), de corporaties van de grote steden, de hogere geestelijkheid en de grote kerkelijke instellingen (kapittels, abdijen ...). Herstel van de vroegere privileges én behoud van de allesoverheersende positie van de kerk in het maatschappelijke leven, was hun streefdoel.

Maar de onafhankelijkheid van de Verenigde Nederlandse Staten was het resultaat van het initiatief van een ander Brussels advocaat Jan Frans VONCK, en van diens rechterhand, nogmaals een advocaat⁶, J.B. VERLOOY⁷, die in april 1789 een geheim genootschap op-

Advocaat Jan Frans Vonck.

⁵ Het hertogdom Limburg omvatte de streek rond de huidige stad Limburg in de provincie Luik: grosso modo het land van Herve en de huidige gemeente Voeren. Het prinsbisdom Luik zelf behoorde niet tot de Oostenrijkse Nederlanden, maar kende wel zijn eigen revolutie in 1789.

⁶ Juristen, afkomstig uit lagere en middele burgerij, die geen voet aan wal kregen in de provinciale en gemeentelijke besturen, waren dikwijls de woordvoerders van de vraag naar een meer democratisch staatsbestel. Verlooy was de zoon van een Kempense boer uit Oosterwijk.

⁷ De meeste gegevens in dit artikel betreffende Verlooy put ik uit de studie 'J. B. V. Verlooy, Précurseur du mouvement flamand' in Suzanne TASSIER, *Figures révolutionnaires du XVIII-e siècle*. (blz. 87 tot 113). Deze studie werd gepubliceerd in 1937 in de Revue de l'Université Libre de Bruxelles,

richtten, “ Pro Aris et Focis “ (Voor Outer en Heerd⁸), om de opstand in de steden voor te bereiden en tegelijk in het buitenland een patriottenleger op de been te brengen.

De groep rond Vonck vond zijn aanhangers bij de vrije beroepen (dokters, advocaten), andere intellectuelen (landmeters!), handelaars, ondernemers en bankiers, officieren maar ook leden van adel en clerus, die de ideeën van de Verlichting (Diderot, Voltaire, Rousseau, Montesquieu) aanhingen en een zekere democratisering wensten. Via de invoering van het cijnskiesrecht, wensten zij dat de burgerij zou kunnen deelnemen aan 's lands bestuur.

De doelstellingen van Statisten en Vonckisten waren dus tegenstrijdig, maar wel wilden zij beiden baas zijn op eigen bodem, en daarom de buitenlandse despoot verjagen.

Op het ogenblik dat Vonck en consorten hun geheim genootschap stichten, is Van der Noot uit Brussel gevlucht en verblijft te Breda. De manier waarop de Vonckisten zich van Jozef II wensen te ontdoen, kan in zijn ogen geen genade vinden en hij wijst elke medewerking aan de voorbereiding van de gewapende strijd af. Vonck en Verlooy daarentegen zijn aangemoedigd door de gebeurtenissen in Frankrijk, waar de feodale rechten zijn afgeschaft en een einde is gesteld aan het absolutisme. Vonck gaat op zoek naar een opperbevelhebber voor het patriottenleger. Hij herinnert zich krantenberichten over de inname van een stad in Silezië door het Oostenrijkse leger waarbij een kolonel uit de Nederlanden een belangrijke rol heeft gespeeld. De officier in kwestie, Jan Andries VAN DER MEERSCH, heeft zich intussen teruggetrokken op zijn goed in Dadizele. Hij aanvaardt de leiding van een vrijwilligersleger op zich te nemen en meent dat drieduizend goed gewapende manschappen volstaan.

De troepenmacht - veel studenten en arbeiders - zet zich in beweging in de nacht van 23 op 24/10/1789 vanuit Breda, waar ook Vonck de wijk had moeten nemen, gezocht als hij was door de Oostenrijkers. Van der Noot had uiteindelijk met het opzet van de Vonckisten ingestemd, niettegenstaande de politieke tegenstellingen tussen de twee anti-Oostenrijkse strekkingen. Zo lag de weg open voor de actie: militaire operaties en volksopstand.

Het fort van Zandvliet (ten noorden van Antwerpen) wordt ingenomen en de vrijwilligers trekken vandaar op naar Turnhout. Gent (op 17 november) en Brussel (op 12 december) worden bevrijd door volksopstand; straatgevechten en barricaden inbegrepen. Het Oostenrijks leger, waarin veel soldaten dienen die uit de Nederlanden afkomstig zijn, wordt ondermijnd door een golf van desertie, aangewakkerd door pamfletten en propaganda van de Vonckisten. De keizer kan geen verse troepen sturen want hij heeft het aan de stok met de Turken. Zijn leger in de Nederlanden trekt zich terug op Luxemburg. Wat de geschiedschrijving nadien de “Brabantse omwenteling”⁹ zal noemen is een feit.

waar de auteur docente was. Zij publiceerde vooraf een standaardwerk over de opstand en het Vonckisme, dat nog altijd de referentie blijft voor onderzoek over deze periode: 'Les démocrates belges de 1789'.

⁸ De naam van het geheim genootschap werd later de oorlogskreet van de anti-Franse opstand van 1798 van de plattelandsbevolking in het Vlaamstalige landsgedeelte en Waals-Brabant: de 'Boerenkrijg'. De Boerenkrijg van 1798 was echter geleid (dit is veel gezegd) door de statisten van voorheen. De leuze dekte onder de Boerenkrijg een lading die volledig was tegengesteld aan de bedoeling van het geheim genootschap van Vonck en Verlooy.

⁹ De naam 'Brabantse' omwenteling is onjuist daar de strijd wel degelijk werd gevoerd op het gehele grondgebied van de Oostenrijkse Nederlanden. De Staten van Brabant, onder de leiding van Van der Noot en kanunnik Van Eupen, konden echter van bij het begin van de Verenigde Nederlandse Staten

4 Over Verlooy, Serruys en het geheim genootschap "Pro Patria": de Belgische Republiek¹⁰

In de verschillende provincies schoten, al naargelang zij werden bevrijd, lokale comités als paddenstoelen uit de grond. Voor West-Vlaanderen was dit niet alleen in de grote agglomeraties als Brugge, Kortrijk en Oostende, maar ook in kleinere steden als Torhout, Roeselare of Menen.

Deze comités waren de uitdrukking van de wil van de nieuwe burgerij om aan de staatsmacht deel te nemen. Voor het handhaven van de openbare orde tijdens het machtsvacuüm, en vooral ter verdediging van de pas verworven onafhankelijkheid werden plaatselijke milities opgericht. Een deel van de Zuidelijke Nederlanden (het Groothertogdom Luxemburg) was nog niet bevrijd en de vrijwilligerskorpsen hielden zich paraat om zo nodig ten strijde te trekken, waarvoor ze in de eigen stad of gemeente -zoals ook te Lichtervelde- "exercitien in de waepenen" deden.

Vonck verdedigde een democratisering van het bestuur en schreef onmiddellijk na de stichting van de nieuwe staat zijn ideeën neer in een werkstuk getiteld: "*Considérations impartiales sur l'état actuel du Brabant*", wat volstond om een hetze te ontketen tegen de progressieve strekking. Kardinaal Franckenberg, onverdeeld pleitbezorger van het Ancien Régime, liet van de kansel een vastenbrief aflezen tegen de Vonckisten: "die woelzieke en arglistige lieden die onder deksel van uw rechten op soevereiniteit, slecht tweedracht zoeken te zaaien en wantrouwen willen inboezemen jegens de vader des vaderlands"¹¹.

MANIEMENT DES ARMES ET DIVISION DES 36 TEMPS POUR LES VOLONTAIRES DE LOUVAIN.

Dans ces 36 temps, il y en a 7, dont chacun se fait en un mouvement, & 29, dont chacun doit se faire en 3 divers mouvements.

Temps.	Mouvement.	Temps.	Mouvement.
1 A droite.	1	19 Armes en avant à terre. . .	3
2 Remettez-vous.	1	20 Relevez armes.	3
3 A gauche.	1	21 Présentez armes.	3
4 Remettez-vous.	1	22 Armes à l'épaule.	3
5 Un demi-tour à droite. 3	3	23 Couvrez armes.	3
6 Un demi-tour à gauche. 3	3	24 Armes à l'épaule.	3
7 Apprêtez armes.	3	25 Baïonnette à demi-corps. 3	
8 En joue.	1	26 Armes à l'épaule.	3
9 Remettez-vous.	1	27 Passez armes à gauche. 3	
10 En joue.	1	28 Défaitez la baïonnette. 3	
11 Feu. (*)	3	29 Armes à l'épaule.	3
12 Prenez la cartouche. . . 3		30 Présentez armes.	3
13 Passez armes à gauche. . 3		31 Croûte haute.	3
14 Tirez la baguette. . . . 3		32 Présentez armes.	3
15 Bourrez & tirez la baguette. 3		33 Armes à l'épaule.	3
16 Armes à l'épaule.	3	34 Passez armes à gauche. . 3	
17 Présentez armes.	3	35 Armez la baïonnette. . 3	
18 Armes au pied.	3	36 Armes à l'épaule.	3

Ilis bene perceptis, Numquam moriemur Inult.
Virgil.

Dieu ce peut almer les Poltrons;
Ils sont sans cœur, ils sont sans ame:
Mais le Soldat Chrétien, pour la Foi tout de flamme,
Aide du Ciel, ne craint ni fuzes, ni canons.

Mes amis, exerçons-nous bien:
On ne nous tuera pas pour rien.
Si l'un tombe, l'autre s'avance
En a déjà tiré vengeance.

Si vous observez tout ceci,
Marchez sans crainte à l'ennemi.

(*) Le temps de... FEU... se divise de la manière suivante: 1°. la décharge;
2°. remettre le chien; 3°. nettoyer le ballinet.

Dergelijke "dril" moest van de "volontairen" geduchte soldaten maken.

het meeste gewicht in de schaal leggen.

¹⁰ "De Belgische Republiek" is tevens de titel van het eerste deel in het vierluik "De eer van ons volk" geschreven door André Demedts. Hierin beschrijft de auteur in een breed fresco de lotgevallen van een welstellende boerenfamilie uit de Mandelstreek in de troebele periode tussen 1789 en 1815. Het lezen overwaard! Nvdr.

De Vonckisten organiseerden zich in het “Vaderlands Genootschap” ofte “*Société Patriotique*” dat zijn vrij gematigde hervormingsvoorstellen aan de Staten van Brabant meedeelde op 15/03/1790 in een “*Adres aan de Staten van Brabant*”. Dit was voor Van der Noot het signaal om een regelrechte terreur te lanceren tegen de ondertekenaars van dit adres, die moesten onderduiken of naar Frankrijk vluchtten. Vonck vluchtte naar Namen, waar het hoofdkwartier van het leger was. De legerleiding stond nog steeds achter de Vonckisten. Een groep van officieren en democratische “*volontairen*” trachtte de macht te grijpen, wat mislukte en Van der Meersch werd gevangen gezet in het Steen te Antwerpen, hoewel hij aan de “*coup*” niet had deelgenomen. Vonck vlucht naar Rijsel. Verlooy, eveneens in Rijsel, groepeerde er de bannelingen in een nieuw geheim genootschap “*Pro Patria*”. Onvermoeibaar tracht hij ook een verzetsbeweging van de grond te krijgen in Vlaanderen en Henegouwen om de Staten onder druk te zetten (te “*cortvlercken*”) en Van der Meersch, de nog steeds populaire overwinnaar van Turnhout, te doen bevrijden. Twee pogingen, één vanuit Kortrijk, en een andere vanuit Mons, mislukken echter.

De agitatie van landmeter Serruys is zonder enige twijfel te situeren in het kader van deze pogingen van Verlooy en “*Pro Patria*” om de macht van de Statisten te breken.

De vergadering te Kortrijk waaraan Serruys op 28/05/1790 deelnam, is ook bekend uit andere bronnen, waaronder het laatste politiek geschrift van Vonck zelf, de “*Naerdere onzijdige Aenmerkingen*” opgesteld en uitgegeven te Rijsel even voor zijn dood in 1792. In haar standaardwerk over de Brabantse omwenteling “*Les démocrates belges de 1789*” geeft historica Suzanne Tassier ons volgend beeld van “de zaak van Kortrijk”.

De aanhouding van Van der Meersch had veel kwaad bloed gezet in het graafschap Vlaanderen, en de Vonckisten te Rijsel waren ervan overtuigd dat in de Vlaamse steden hun strekking de overhand had. Zij vatten dan ook het plan op¹² een leger van 7 à 8000 man op de been te brengen. Dit leger, samengesteld uit vrijwilligers van Gent, Brugge, Oostende, Kortrijk, Menen enz., moest het congres ertoe bewegen én Van der Meersch vrij laten én het programma van de Vonckisten opnieuw in overweging te nemen. De Vonckisten wensten niet de burgeroorlog te beginnen des te meer daar een deel van het land nog in Oostenrijkse handen was. Zij hoopten echter wel dat het militaire machtsvertoon zou volstaan om hun doel te verwezenlijken. Een spion bracht echter Van der Noot op de hoogte, die onmiddellijk een aantal agitatoren (enkele paters capucijnen en een drietal gewezen Jesuïeten) naar het Vlaamse platteland en de kleine steden stuurde

Generaal Vandermeersch, gevangen gezet door het Congres.

¹¹ Na de bevrijding van Brussel, had Van der Noot zich onmiddellijk als de grote overwinnaar laten huldigen waar hem ronkende titels zoals “de vader des vaderlands” en de “*Washington belgique*” werden toegemeten. Vonck, die toen in Gent was, liet begaan alhoewel de militaire overwinning aan hem en zijn aanhangers te danken was. Zodoende sleepte Van der Noot al het politiek voordeel in de wacht.

¹² zoals het door Serruys in “Het Vliegend Hert” werd uit de doeken gedaan.

om de onderneming in discrediet te brengen waar zij op minder dan twee weken tijds in slaagden.

De wind was reeds gekeerd toen Verlooy op het einde van mei met zijn staf naar Kortrijk trok en zijn hoofdkwartier vestigde in het (inmiddels geklasseerde) Hôtel du Damier aan de Grote Markt. Op de vooropgestelde datum van 28 mei kwamen rond vier uur in de namiddag een tweehonderdtal vrijwilligers uit Menen aan geleid door officieren die in het Patriotisch Leger hadden gediend. 's Anderendaags werd vanop de Sint Maartenskerk de alarmklok geluid, en werden met tromgeroffel vrijwilligers geronseld, evenwel zonder sukses. Wanneer dan bleek dat het Patriottisch Korps van Kortrijk zelf zich niet bij de actie aansloot, en die van de andere steden niet arriveerden, dropen de Meense vrijwilligers af en keerden Verlooy en zijn staf op 30 Mei naar Rijsel terug.

Toch brak op 31 mei en 1 juni 1790 in Zuid-Vlaanderen een opstand uit, die zich keerde tegen de Staten, de tienden en de heerlijke rechten. Een volksleger van boeren, ambachtslieden en thuiswevers vocht voor de Oostenrijkse keizer én de derde stand. De revolte werd in het bloed gesmoord¹³.

Intussen veranderde de internationale context. Op 27/07/1790 sloten Engeland, Pruisen en de Verenigde Provinciën (= de onafhankelijke Noordelijke Nederlanden) het akkoord van Reichenbach waarbij overeengekomen werd dat de Zuidelijke Nederlanden opnieuw onder Oostenrijks gezag zouden komen en dat de oude privileges er zouden hersteld worden. In november 1790 vallen de Oostenrijkse troepen de Verenigde Nederlandse Staten binnen, waar zij, gezien de innerlijke verdeeldheid, weinig weerstand ondervinden. Dit betekent het einde van de onafhankelijke confederatie die nog geen jaar heeft bestaan.

Op de internationale scène zouden de rollen in de komende twee jaar grondig herverdeeld worden. In 1792 worden de inmiddels teruggekeerde Oostenrijkers bij Jemappes door de Fransen verslagen. In 1795 worden onze contreien bij Frankrijk

¹³ Hugo Van De Voorde e.a.: Bastille Boerenkrijg en Tricolore, de Franse Revolutie in de Zuidelijke Nederlanden, blz. 71-72.

geannexeerd¹⁴ en breekt een nieuwe tijd aan die ook te Lichtervelde andere kopzorgen zou veroorzaken voor het lokaal bestuur zowel als voor de modale Lichterveldenaar.

5 Bibliografie

5.1 Publicaties

GROESSENS Els & LAMPO Jan

Artikelenreeks over de Brabantse Omwenteling in het dagblad DE STANDAARD, op 02 09 en 16/12/1992.

TASSIER Suzanne

Les Démocrates belges de 1789. Etude sur le vonckisme et la Révolution Brabançonne, M. Lammertin/Brussel, 1930 (Heruitgegeven door Hayez/Brussel 1989).

TASSIER Suzanne

Figures révolutionnaires du XVIII-e siècle, La Renaissance du Livre/Brussel, na 1937.

VAN DE VOORDE Hugo e.a.

Bastille, Boerenkrijg en Tricolore. De Franse Revolutie in de Zuidelijke Nederlanden, Davidsfonds/Leuven, 1989.

5.2 Archiefmateriaal

RIJKSARCHIEF BRUGGE

Fonds Gemeente Lichtervelde, Bundel 26.

¹⁴

Onder het Frans bewind, zal advocaat Verlooy een spilfiguur van het politieke leven (voorlopig vertegenwoordiger van Brussel en later burgemeester van deze stad) worden. Hij zal zich uitspreken voor de aanhechting bij Frankrijk wanneer de Statisten de verkiezingen voor een eigen Nationale Conventie doen mislukken. Liever een revolutionair burgerlijk bewind onder Franse leiding dan de terugkeer naar de feodale middeleeuwen met potentaten van eigen bodem: dit was blijkbaar de les die hij getrokken had uit zijn ervaringen met de "Belgische republiek". Hij zal één van de vele Vonckisten zijn die actief meewerken met het Frans bestuur dat in menig opzicht bepalend zal zijn voor het gezicht van het huidige moderne België.